

Vladeta (Č) Radović¹
Milan (N) Dojčinović²
 Univerzitet u Nišu
 Filozofski fakultet

Izvorni naučni rad
 UDK 316.773:659.4

MASMEĐIJSKA KOMUNIKACIJA I ZAŠTITA INTELEKTUALNE SVOJINE

Manir je savremenosti prepoznatljiv – hiperprodukcija svega. Praktično i da ne postoji oblast u kojoj ovo obeležje nije dominantan oblik ponašanja. I dok „maniri“, lagano, postaju karakteristike, epoha otelotvorenja Utilitarističke teorije zahvata i intelektualnu sferu. Razlog, sasvim dovoljan, za nastanak i razvoj specifične discipline – prava intelektualne svojine.

U informacionom društvu, u potpunosti zahvaćenom „informativnom lavinom“, u kojem su komunikacioni kanali zagušeni „infotejment novinarstvom“³, aktualizovano je pitanje zaštite intelektualnih dobara, a stvorena i nova vrsta kapitala – informacioni kapital. Pojam intelektualne svojine, uprkos polovini milenijuma novog, Gutenbergovog, sveta, doskora je bio nepoznanica, naročito u medijskoj sferi. Stoga i kompleksna tema, o kojoj govorimo, zahteva odgovarajuću posvećenost, akademsku i pažnju stručne javnosti, a potom i pažljivo razmatranje relevantnih aspekata, posebno medijskih. Prema Zakonu o autorskom i srodnim pravima Republike Srbije, autorsko delo su i pisane tvorevine, poput novinskih članaka, kao i dela iz oblasti fotografije.

S obzirom na to da je oblast autorskog prava ubrzano razvijana, prevashodno zahvaljujući inovacijama informaciono-komunikacionog domena, u radu je ponuđen i teorijski okvir, sa ciljem razumevanja predmetne, prilično kompleksne materije.

Radom su obuhvaćena i dva istraživanja. Prvo se odnosi na dnevno-informativne listove i analitički prikaz navoda izvora objavljenih fotografija, a drugo na žalbene postupke Saveta za štampu i analizu efikasnosti ovog novinarskog regulatornog tela i poštovanja autorskih prava, odnosno odredaba Kodeksa novinara Srbije.

Ključne reči: *masmediji, intelektualna svojina, autorsko pravo, fotografije, informacioni kapital.*

¹ vladeta.radovic@filfak.ni.ac.rs

² dojchaaa@gmail.com

³ Infotejment novinarstvo je termin skovan od engleskih reči „information“ i „entertainment“, a označava informativni program koji je dizajniran po principima koji važe za zabavni i komercijalni program.

Uvodna razmatranja

„Najsvetije, najlegitimnije, nejneotudivije i, ako mogu tako reći, najličnije od svih dobara jeste plod rada misli pisca... Stoga je naročito pravedno da ljudi koji kultiviraju polje misli, uživaju određene plodove rada...“

Jean Le Chapelier⁴

Smenu milenijuma, savremenost je označila kao početak digitalnog doba, odnosno epohe informacionog društva, zasnovanog na ekonomiji znanja, globalnim odnosima i mnoštvu sadejstava, u kojem su potencirani ekonomski, politički i medijski značaj zaštite intelektualne svojine. Doba u kojem živimo, označeno je i kao vreme hipersfere⁵, odnosno kulture neprestanog i sve bržeg protoka informacija. S druge strane, upravo je to i otežalo kontrolu puteva izvornih, autentičnih i originalnih dela, bilo da je reč o e-knjigama, novinarskim tekstovima, fotografijama u štampi ili onlajn sferi.

Doba digitalnih⁶ medija, uslovljava brzi protok enormne količine informacija, višestruko uvećavajući i broj medija. Napretkom medijskih tehnologija, informatičko društvo druge decenije XXI veka, zahvata „informativna lavina“. Od štampanih, preko elektronskih, do digitalnih medija, globalno društvo prelazi put od informativne oskudice, do informativne zagušenosti.

Još je 1970. godine, ugledni američki novinar, profesor i futurolog Alvin Toffler⁷, doba informativnog obilja, metaforično, nazvao dobom *informativne mećave*⁸. Ekvivalent ovom izrazu je i engleska sintagma *information overloud (infobesity, infoxication)*⁹, koja podrazumeva čovekovu nesposobnost da iz ogromne količine informacija izvuče potrebno znanje i korisne informacije. U drugoj publikaciji, Toffler sa saradnicima ističe i to da je u novoj ekonomiji centralni resurs – znanje – sposoban za akciju, koja objedinjuje podatke, informacije, slike, simbole, kulturu, ideologiju i vrednosti.¹⁰

⁴ Francuski revolucionar, političar i pravnik, u Izveštaju o svojini dramskih autora, podnesenom Narodnoj skupštini 1791. godine (Marković, 2014: 260).

⁵ Francuski filozof, mediolog i istaknuti intelektualac Režis Debre, u knjizi *Uvod u mediologiju* (2000), ističe važnost postojanja medijasfere (koju označava kao specifično makrookruženje unutar kojeg se odvija proces skladištenja i prenosa poruka). Medijasferu je, prema stepenima razvoja društva i tehnologije, podelio u nekoliko sfera (mnenosfera, logosfera, grafosfera i videosfera, koju ponekad naziva hipersferom – tehničko-kulturno okruženje bitova čije je osnovno obeležje preobilje informacija). Ukratko, hipersfera je poslednji ogranak medijasfere proistekle iz digitalnog doba, a koja označava doba neprestanog, dvadesetčetvoročasovnog strujanja i protoka informacija.

⁶ Poreklo reči digitalan je u latinskom *digitus* – prst. U savremenom jeziku, značenje te reči je dvostruko: ono ukazuje na svojstvo vezano za prste (npr. digitalni otisak), a i za brojeve (engl. *digit* – cifra). (Marković, 2014: 141).

⁷ Alvin Toffler.

⁸ Toffler, 1970: 350.

⁹ Informativno preobilje.

¹⁰ Toffler, Dyson, Gilder, Keyworth, 1996: 295–308.

Da živimo u „eksponencijalnom dobu“, u kojem informaciono-komunikacione tehnologije geometrijskom progresijom osvajaju Planetu, dovoljno govori i podatak da je 2012. godine više od 2,4 milijarde stanovnika imalo pristup internetu, da bi, do jula 2016, internet zajednica bila uvećana na 3,6 milijardi.¹¹ Za samo četiri godine, stopa penetracije interneta u svetu, porasla je sa 34,3% u 2012. godini, na 50,1%, koliko je zabeleženo jula 2016.

Svojevrsan je apsurd iznenadio sve... U „grafitnoj eri“, veoma je teško bilo kontrolisati plagijatorstvo. S „pravom“ smo, kao i za toliko toga, od olakšanja radnih procesa, skraćanja radnog vremena ili, recimo, drastičnog umanjenja obima administracije, očekivali da pojavom računara, brzim razvojem procesora i omasovljenjem informacionih tehnologija, problem bude iskorenjen. Ipak, u digitalnoj eri, prodorom i omasovljenjem računarske i mobilne tehnologije, problem plagijatorstva i dalje postoji... Zapravo, problem nikada i nije bio izraženiji. Napredna tehnologija omogućava onlajn publikovanje knjiga i ostalih dela, čime posredno umanjuje i značaj autorskog prava. Pored publicistike, romana i drugih vrsta dela, stručni, odnosno naučni radovi, takođe su podložni plagijatorstvu, naročito otkada je, novembra 2004. godine, kompanija *Google* lansirala novi projekat... Sistem pretraživanja stručne literature *Google Scholar*. Digitalna era je uslovlila i pojavu *informativne kiše*, stvarajući vrtlog informacija, koji se iz dana u dan uvećava i stvara *informativni tornado* koji „duva“ i u pravcu intelektualne svojine. Digitalna tehnologija, proces umnožavanja dela, čini veoma brzim i jeftinim, nenarušavajući kvalitet. Tako su i autorska dela postala dostupna uvek i na svakom mestu, čime su i publika i intelektualna dobra omasovljeni, što je stvorilo nove mogućnosti zloupotrebe.

„Širom sveta, a naročito u Aziji i istočnoj Evropi, postoje preduzeća koja ništa drugo i ne rade, osim što uzimaju tuđe, zaštićene, sadržaje, kopiraju ih i prodaju – sve to bez dozvole vlasnika kopirajta. Muzička industrija gubitak procenjuje na oko 4,6 milijardi dolara godišnje samo od fizičke piraterije (svaki treći CD prodan širom sveta).“¹²

Da polako, a sigurno opada broj registrovanih autorskih dela¹³, nedvosmisleno potvrđuju i statistički podaci Zavoda za intelektualnu svojinu Republike Srbije. Godine 2006. u našoj zemlji je deponovano 680 autorskih dela, odnosno predmeta srodnih prava, koja su prijavila fizička i pravna lica. Devet godina kasnije, broj deponovanih dela je gotovo trostruko opao. Ukupan broj registrovanih autorskih dela i predmeta srodnih prava, u 2015. godini, bio je svega 223.¹⁴

Krucijalno bi pitanje, u datom domenu, moglo biti i: *Da li savremeno društvo, naprednom tehnologijom masovne komunikacije i rapidnim protokom informacija,*

¹¹ Izvor podataka: <http://www.internetworldstats.com/stats.htm> Pristupljeno januara 2017.

¹² Lesig, 2006: 73.

¹³ Autorsko delo najčešće je definisano kao spoj predmeta i uslova zaštite: to je *intelektualna tvorevina koja predstavlja originalni kreativni izraz autora* (Marković, 2014: 118).

¹⁴ Dostupno na linku: http://www.zis.gov.rs/upload/documents/pdf_sr/pdf_ap/Autorsko_sablon%20za%20statistiku%20%20cirilica.pdf

pompezno nagoveštava kraj prava intelektualne svojine? Autorima rada je ovo pitanje nametnuto i kao svojevrsna forma *kontrolne hipoteze*.

I mada na ovo pitanje jasnog i argumentovanog odgovora nema, kao što ne postoji ni konsenzus među teoretičarima ove multidisciplinarnosti, pravo intelektualne svojine može opstajati sve dok postoji i pravna država. Pitanje efikasnosti konkretnog pravnog sistema, treba svakako uzeti kao faktor, od kojeg zavisi budućnost ove vrste prava, jer će umanjena efikasnost sudova obeshrabriti tvorce autorskih dela, a time i obesmisлити postojanje autorskog prava.

Ne ulazeći u to koliko je digitalno doba „ogolilo“ svakog internet korisnika u smislu narušavanja privatnosti, rad naročito tretira povredu autorskih prava i zaštitu intelektualne svojine. Predmetnu problematiku je moguće razmatrati i konkretizacijom medijskog aspekta, iz kojeg je lakše utvrditi obim i stepen poštovanja autorskih prava. Slika postaje jasnija uporednom analizom odnosa rešenih i nerešenih prigovora samoregulatornog novinarskog tela *Saveta za štampu*. Reč je o žalbama u proteklih godinu dana, kao i broju i statusu žalbi koje su se odnosile na povredu odredaba IX Poglavlja¹⁵ Kodeksa novinara Srbije.

Informaciono društvo

Govorimo li o informacionom društvu, govorimo prevashodno o postmodernom koje je umreženo spletom telekomunikacionih snopova i signala, koje počiva na informacionom kapitalizmu, odnosno društvu u kojem podatak, informacija i znanje predstavljaju (nad)moć.

Teza, da svet postupno prelazi iz faze industrijskog u fazu informatičkog razvoja, gde se: prirodnim resursima, kapitalu, znanju i radu, pridružuje i informacija, u literaturi se pojavila posle Drugog svetskog rata.¹⁶

Određimo li informaciju kao nematerijalno i intelektualno dobro u vreme hipersfere i u globalnom društvu, uvidećemo da raste značaj pravne grane koja uređuje prisvajanje tih informacija – pravo intelektualne svojine. Autorsko pravo se razvijalo i proširivalo upravo zahvaljujući inovacijama i napretku na informaciono-komunikacionom polju.

„Svako novo tehničko sredstvo za maskomunikaciju, otvaralo je nove mogućnosti ekonomskog korišćenja pojedinih vrsta autorskih dela, tako da je autorsko pravo moralo da bude stalno i iznova proširivano novim imovinsko-pravnim ovlašćenjima autora, kako bi moglo da odgovori svojoj misiji“ (Marković, 2014: 115).

Razvoj tehnologije u doba informacionog društva, utiče na fundamentalne promene u oblasti prava intelektualne svojine. Što je tehnologija bivala savršenija, to su i intelektualna dobra bila podložnija plagijatorstvu.

Pristupljeno januara 2017.

¹⁵ „Poštovanje autorstva“ – Poglavlje IX Kodeksa novinara Srbije.

¹⁶ Ekonomisti Fricu Maklupu (Fritz Machlup) pripisuje se zasluga za uvođenje pojma industrija znanja, pod kojim se podrazumeva ekonomski aspekt obrazovanja, istraživanja i razvoja, masovnih medija, informacionih tehnologija i informacionih usluga (Marković, 2014: 18).

Istorijski aspekt autorskog prava

Kongres ima ovlašćenje...da promoviše napredak nauke i korisnih umetnosti, obezbeđujući na ograničeno vreme autorima i izumiteljima, ekskluzivno pravo na njihova pisana dela, odnosno otkrića.¹⁷

Zaštita intelektualne svojine prepoznata je u trenutku kada i dar kreativnog stvaranja. Ako originalno i distinktivno mišljenje može izdvojiti jedinku u odnosu na druge i uzdići je na pijedestal društvene lestvice, tada je vrednost koju treba štiti. Od kada je *homo sapiens* počeo da stvara i da svoje ideje pretache u dela (*mentis* u *praxis*), počeo je i da prisvaja tuđe zamisli i ideje. Intelektualnu „krađu“ je bilo teško kontrolisati, naročito u vremenima kada su knjige ručno prepisivane. Prateći inicijalne tragove, relativno je lako povezati nastanak autorskog prava i otkriće maestra Johana Gutenberga, sredinom XV veka.

„Kao prvo tehničko sredstvo za masovnu komunikaciju autorskih dela, štamparija je omogućila nastanak tržišta autorskih dela i aktuelizovala pitanje ko je legitimisan da stekne korist od njihove ekonomske eksploatacije: proizvođač primerka dela (izdavač) ili duhovni stvaralac dela (autor)“ (Marković, 2014: 114).

Prvi zakoni o autorskom pravu

Prema Džonu Gancu i Džeku B. Ročesteru, autorima knjige „Pirati digitalnog doba“, prvo autorsko pravo je stvoreno već 1476. godine u Engleskoj, pod nazivom *Kopie (Cotype)*, kada je izvesni Vilijam Kakston, štamparsku mašinu sa pokretnim slovima doneo u Englesku (Ganc, Ročester, 2007: 46). Ganc i Ročester u tom pravcu navode: „Dvorska vlast je shvatila kako je, zahvaljujući štamparskoj mašini, izvesnim autorima omogućeno da objavljuju pamflete protiv monarhije i donela zakon koji obavezuje štampare da upišu u državni registar: ime, adresu i, bez izuzetka, naslove radova koje žele da štampaju. Ako bi štampanje bilo odobreno, štampar je dobijao ovlašćenje da napravi *kopije*. Sva prava koja donosi to odobrenje, pripadala su štamparu, a ne autoru. Autorska prava su u početku bila metod kontrole sadržaja.“¹⁸

Prema navedenim autorima i istoimenoj knjizi, prvi zakoni o autorskim pravima usvojeni su u Engleskoj 1709. i Francuskoj 1793. i imali su za cilj da okončaju izdavačke monopole prestoničkih udruženja izdavača (Ganc, Ročester, 2007: 114).

Istorijski aspekt autorskog prava u Srbiji

Iako je zaštita industrijske svojine, u Kraljevini Srbiji, bila regulisana još 1883. godine, kada je naša zemlja sa još 11 zemalja potpisala *Parisku konvenciju* za zaštitu industrijske svojine, zakon o zaštiti autorskog prava prvi put je usvojen tek 26. decembra 1929. godine. Dopunjavao je 1946, 1957, 1968. i 1978. godine. Tek je

¹⁷ Ustav Sjedinjenih Američkih Država, Član I, Odeljak B (citirano kod Ganc, Ročester, 2007: 130).

¹⁸ Ganc, Ročester, 2007: 46.

maja 1998. usvojen Zakon o autorskom i srodnim pravima. Usledile su dopune 2005. i 2009. godine. Zakon o autorskom i srodnim pravima, koji je i danas pozitivno-pravna norma, usvojen je krajem 2012. godine.

Pravo intelektualne svojine u digitalnoj eri

Masovniju primenu pojma intelektualna svojina, vezujemo za osmu deceniju XX veka, a za to je zaslužna Konvencija o formiranju Svetske organizacije za intelektualnu svojinu.¹⁹

„Postoji i izvesna analogija između teorije svojine i teorije intelektualne svojine, a zajednički imenitelji ove dve vrste subjektivnih prava su:

1. imovinski karakter prava,
2. kombinacija isključivih ovlašćenja, privilegija i pravne moći i
3. zakonska ograničenja i izuzeci motivisani uspostavljanjem određene ravnoteže između privatnog i javnog interesa“ (Marković, 2014: 260).

Prema Slobodanu M. Markoviću²⁰, intelektualna dobra svrstavamo u tri kategorije:

1. Tvorevine (knjige, umetnička dela);
2. Oznake (zaštita žiga, logo oznake, brenda...);
3. Pseudotvorevine (emisije, fonogram, videogram, prava interpretatora).

Intelektualne pseudotvorevine, kao predmet prava srodnih autorskom pravu, postale su deo intelektualne svojine relativno skoro, u drugoj polovini XX veka (Marković, 2014: 50).

Pojmovno-kategorijalno određenje intelektualne svojine

Veoma je teško pojmovno-kategorijalno odrediti pojam intelektualne svojine. I teoretičari pravnih nauka imaju izvesne nesuglasice. Predmetni pojam je ponekad potrebno i kontekstualno tumačiti. Primera radi, prizmom savremenog medijskog diskursa, ovo fundamentalno ljudsko pravo, moguće je razmatrati i sa medijskog aspekta.

Uopšteno posmatrano: *Intelektualna svojina predstavlja imovinsko i moralno vlasništvo nematerijalnih dela ljudskog stvaralaštva nastala intelektualnim radom. Preciznije: Intelektualna svojina je predmet intelektualnih prava koja se odnose na zaštitu originalne, autentične ideje svakog stvaraoca, pronalazača i autora intelektualnih tvorevina i pseudotvorevina. To je vrsta „nematerijalne imovine“ kojoj intelektualno pravo garantuje skup ovlašćenja koja idejni tvorac ima nad svojim intelektualnim dobrom u odnosu prema trećim licima.*

„Pravo intelektualne svojine jeste zajednički naziv za množinu specifičnih pravnih grana: autorsko pravo, pravo interpretatora, pravo proizvođača fonograma i

---

¹⁹ World Intellectual Property Organization – WIPO.

²⁰ Marković, 2014: 47.

videograma, pravo proizvođača emisije, pravo proizvođača baze podataka, patentno pravo, pravo žiga...²¹

Pravo na informisanost, privatnost, pravo na pijetet, na čast i ugled, slobodu misli i govora ili pravo na intelektualnu svojinu, temeljna su prava demokratskog društva. Ukupnu oblast prava intelektualne svojine kategorizujemo u dve osnovne potceline:

1. pravo industrijske svojine i
2. autorsko pravo sa srodnim pravima.

Pravo intelektualne svojine u medijskom kontekstu

Kada govorimo o pravu intelektualne svojine sa medijskog aspekta, važno je napomenuti da su fonogrami²², videogrami²³, radio i televizijske emisije, kao i baze podataka, tretirane kao intelektualna dobra koja nisu rezultat individualnog duhovnog stvaralaštva, već plod privredne delatnosti fizičkog ili pravnog lica. Takve, nematerijalne proizvode muzičkih, filmskih, radio i TV produkcija, nazivamo pseudotvorevinama (prema Marković, 2014: 48).

Pseudotvorevine ne predstavljaju emanaciju ličnosti, pa tako i ne podrazumevaju lično-pravna ovlašjenja subjekta zaštite. Primera radi, na televizijsku reportažu, autorska prava polaže producent, a ne novinar. Za razliku od pseudotvorevina, kojima pripadaju „dela“ radio i TV produkcije, novinski članak i fotografija su zakonski tretirani kao originalna duhovna tvorevina autora, odnosno novinara ili fotoreportera. Članak spada u kategoriju književnih dela, dok se dela iz oblasti fotografije ubrajaju u likovne umetnosti. Novinarske reportaže i druge novinarske forme, kategorisane su u okviru autorskih dela iz oblasti režije i pozorišne režije.²⁴

Autorsko pravo

Određenje pojma autorskog prava

Autorsko pravo obuhvata prava stvaralaca književnih, naučnih i umetničkih dela, kao i dela iz drugih oblasti stvaralaštva, poput žurnalističkih tekstova ili fotomaterijala. Prema Zakonu o autorskim i srodnim pravima Republike Srbije, autorsko delo je originalna duhovna tvorevina autora, izražena u određenoj formi, bez obzira na njegovu umetničku, naučnu ili drugu vrednost, njegovu namenu, veličinu, sadržinu i način ispoljavanja, kao i dopuštenost javnog saopštavanja njegove sadržine.²⁵

²¹ Marković, 2014: 96.

²² Zvučni zapisi.

²³ Filmski zapisi.

²⁴ Dostupno na linku: <https://autorskaagencija.com/srp/tdoc/?conid=7> Pristupljeno januara 2017.

²⁵ Član 2 – dostupno na linku: http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_autorskom_i_srodnim_pravima.

Originalnost dela podrazumeva da delo ne mora da bude u celosti inventivno i autentično, već je dovoljno samo da nije plagijat već postojećih dela i da se barem po nečemu, pa makar to bila i neka minorna razlika, razlikuje od drugih dela. Takođe, određenost forme se ne odnosi na zaštitu same ideje autorskog dela, već i na način, odnosno medijum ili kanal kojim će delo biti saopšteno javnosti, bilo da je reč o pisanoj, štampanoj ili elektronskoj formi.

Zakon o autorskom i srodnim pravima kod nas je usvojen 2009, a poslednji put dopunjen 2016. godine. U članu 1. Zakona o autorskom i srodnim pravima definisano je šta obuhvata:

„Ovim zakonom uređuju se prava autora književnih, naučnih, stručnih i umetničkih dela (autorsko pravo), pravo interpretatora, pravo prvog izdavača slobodnog dela, prava proizvođača fonograma, videograma, emisija, baza podataka i pravo izdavača štampanih izdanja kao prava srodna autorskom pravu (srodna prava).“

U nastavku člana 2 Zakona o autorskom i srodnim pravima definisane su i kategorisane različite vrste autorskih dela. Klasifikacija je urađena na sledeći način:

„Autorskim delom, smatrana su, naročito:

- 1) pisana dela (knjige, brošure, članci, prevodi, računarski programi u bilo kojem obliku njihovog izražavanja, uključujući i pripremni materijal za njihovu izradu i dr.);
- 2) govorna dela (predavanja, govori, besede i dr.);
- 3) dramska, dramsko-muzička, koreografska i pantomimska i dela nastala iz folklora;
- 4) muzička dela, sa rečima ili bez reči;
- 5) filmska dela (kinematografska i televizijska dela);
- 6) dela likovne umetnosti (slike, crteži, skice, grafike, skulpture i dr.);
- 7) dela arhitekture, primenjene umetnosti i industrijskog oblikovanja;
- 8) kartografska dela (geografske i topografske karte);
- 9) planovi, skice, makete i fotografije;
- 10) pozorišna režija.“

Prema ovom Zakonu²⁶, autorskim delima ne smatraju se:

- 1) zakoni, podzakonski akti i drugi propisi;
- 2) službeni materijal državnih organa i organa koji obavljaju javnu funkciju;
- 3) službeni prevodi propisa i službenih materijala državnih organa i organa koji obavljaju javnu funkciju;
- 4) podnesci i drugi akti u upravnom ili sudskom postupku.

Srpsko pravo priznaje autorsko pravo autoru onog trenutka kada je delo načinjeno ili kada je nastalo. U tom pogledu autor uživa propisana prava i to bez ikakve potrebe da delo prijavi ili registruje. Takođe, naš zakon predviđa i to da delo ne mora da bude objavljeno da bi autor uživao autorsko-pravnu zaštitu. Prema tome, delo ne mora nikada da bude objavljeno, ali će svakako biti zaštićeno od trenutka nastanka.

---

html Pristupljeno 16. 1. 2017. godine.

²⁶ Član 6.

Prema godišnjem izveštaju Evropske komisije o napretku Srbije za 2016. godinu²⁷, u kojem je između ostalog ocenjena i kompatibilnost našeg Zakona o autorskom i srodnim pravima sa evropskim zakonima²⁸, navedeno je da nije napravljen nikakav pomak u odnosu na prethodnu, 2015. godinu. U zaključku Poglavlja²⁹, navedeno je i to da naše zakonodavstvo treba uskladiti sa evropskom Direktivom za sprovođenje Zakona o zaštiti intelektualne svojine.

Definisanje srodnih prava

Srodna prava su prava kojima su zaštićeni autorski predmeti različitih formi, a koja su vezana za autorska dela. Srodna prava su prenosiva, osim ličnih prava interpretatora.

Srodna prava čine:

- 1) pravo interpretatora;
- 2) pravo proizvođača fonograma;
- 3) pravo proizvođača videograma;
- 4) pravo proizvođača emisije;
- 5) pravo proizvođača baze podataka;
- 6) pravo prvog izdavača slobodnog dela i
- 7) pravo izdavača štampanih izdanja na posebnu naknadu.

„Reč je o mreži isključivih imovinskih prava i prava na naknadu, čiji je cilj da štite interese subjekata koji su sopstvenim radom i novcem “proizveli” interpretaciju, fonogram, videogram, emisiju ili bazu podataka. Srodna prava su, prema subjektu, predmetu i sadržini zaštite, odvojena i različita od autorskog prava“ (Marković, 2014: 115).

Pravna regulativa

Autorskim pravom su zagarantovana dva prava idejnom tvorcu dela: moralno i imovinsko pravo³⁰. Moralno pravo se tiče lične povezanosti autora sa delom. Karakteriše ga nemogućnost prenošenja za života autora na druga lica, a po autorovoj smrti i za razliku od imovinskih prava ne prestaju da važe ni u jednom trenutku.³¹

„Autor ima isključivo pravo da njegovo ime, pseudonim ili znak budu naznačeni na svakom primerku dela, odnosno navedeni prilikom svakog javnog saopštavanja dela, izuzev ako je to, s obzirom na konkretni oblik javnog saopštavanja, tehnički nemoguće ili necelishodno.“³²

²⁷ Dostupno na linku: http://eupregovori.bos.rs/progovori-o-pregovorima/uploaded/20161109_report_serbia.pdf Pristupljeno januara 2017.

²⁸ Poglavlje 7.

²⁹ Ibidem.

³⁰ Više o moralnim i imovinskim pravima videti u poglavlju 4. Zakona o autorskim i srodnim pravima RS. Dostupno na linku: http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_autorskom_i_srodnim_pravima.html Posećeno 16.1.

³¹ Moralna prava autora definisana su u poglavlju 4.1.2. Zakona o autorskim i srodnim pravima, u članovima 14, 15, 16, 17, 18.

³² Član 15 Zakona o autorskim i srodnim pravima.

Imovinska prava autora odnose se na ekonomsku dobit i privrednu eksploataciju dela. Ova prava je moguće preneti na drugo lice. Nasledna su i vremenski ograničena tako da traju za života autora i 70 godina nakon smrti. Pri tom, imovinska prava pripadaju ekskluzivnom pravu autora da bira kome će ih poveriti. Autor štampanog dela, dakle, može ustupiti sva prava izdavaču kako bi delo bilo objavljeno i stavljeno u promet, uz obavezu da autoru bude isplaćen honorar, odnosno procenat od prodaje. Slično je i sa autorima fotografija i novinarskih tekstova, s tim da u slučaju utuženja od strane lica koja su pomenuta u novinarskim tekstovima ili aktera nekog događaja o kojem je novinar izvestio, kao i lica vidljivih na novinskoj fotografiji, pravne posledice snosi redakcija, a ne autor, odnosno novinar ili fotoreporter.³³ U članu 19. Zakona, nedvosmisleno je istaknuto i da: „Autor ima pravo na ekonomsko iskorišćavanje ovog dela, kao i dela koje je nastalo preradom njegovog dela“, kao i da: „Za svako iskorišćavanje autorskog dela od strane drugog lica, autoru pripada naknada, ako ovim Zakonom ili ugovorom nije drukčije određeno“.

Kada je reč o pravnom tretmanu fotografije objavljene u žurnalističke svrhe, fotoreporter, odnosno autor, ima moralna i imovinska prava na fotografiju. Ekonomsko iskorišćavanje dela, kao što je fotografija foto-reportera, naročito je zastupljeno u *freelance* novinarstvu, gde foto-reporteri nisu u stalnom radnom odnosu, već po ekonomskom principu potražnje svoje fotografije prodaju različitim redakcijama.

Sudska zaštita

Povreda autorskog prava nastaje kada neko lice neovlašćeno prisvaja neko od isključivih moralnih ili imovinskih ovlašćenja autora. Na primer kada redakcija medija bez navođenja izvora objavi fotografiju koja je prenetu u drugom mediju ili kada su vest ili članak preuzeti iz jednog medija i objavljeni u drugom, bez navođenja izvora.

Za sve autorsko-pravne sporove u Srbiji, nadležan je Viši sud u Beogradu. Međutim, nepoštovanje autorskih ugovora (npr. neisplaćivanje autorskih honorara) ne smatra se autorsko-pravnim, već obligaciono-pravnim sporom.

U okviru VIII poglavlja Zakona o autorskom i srodnim pravima, članovima 215. i 217, propisane su kaznene odredbe za kršenje članova ovog Zakona. Članom 215. naznačeno je da će povredom ovog člana privredno društvo ili drugo pravno lice biti kažnjeno novčanom kaznom u iznosu od 100.000 do 3.000.000 dinara.

Zakon predviđa i sledeće kaznene odredbe: „Kazniće se za prekršaj novčanom kaznom u iznosu od 100.000 do 1.000.000 dinara privredno društvo ili drugo pravno lice koje:

- 1) bez navođenja imena autora ili interpretatora, odnosno pod drugim imenom u celini ili delimično objavi, izvede, predstavi, prenese izvođenje ili predstavljanje ili emituje tuđe autorsko delo ili iskoristi tuđu interpretaciju;³⁴
- 2) bez dozvole autora izmeni ili preradi tuđe autorsko delo ili snimljenu interpretaciju.³⁵

³³ Imovinska prava autora definisana su članovima od 19. do 34. Zakona o autorskom i srodnim pravima.

³⁴ Član 15 i član 114 stav 1 tačka 2.

³⁵ Član 17, 31 i 114. stav 1 tačka 3.

Autorsko pravo se od povrede, pored sudske zaštite u okviru parničnog postupka, može štiti i u krivičnom postupku, s obzirom na to da naš Krivični zakonik³⁶ predviđa tri krivična dela u vezi sa kršenjem autorskih prava. To su:

Povreda moralnih prava autora i interpretatora;³⁷

- 1) Neovlašćeno iskorišćavanje autorskog dela ili predmeta srodnog prava,³⁸
- 2) Neovlašćeno uklanjanje ili menjanje e-informacije o autorskim i srodnim pravima.³⁹

Za navedena krivična dela predviđene su novčane, kao i kazne zatvora.

5. Samoregulacija novinarske profesije

Regulacija novinarske profesije zasnovana je na dvama bazičnim dokumentima:

1. Zakonu o javnom informisanju i medijima, usvojenom 2014. godine i
2. Etičkom Kodeksu novinara Srbije.⁴⁰

Jedan od ključnih delova etičkog Kodeksa novinara Srbije, odnosi se na zaštitu autorskih prava. Reč je o IX poglavlju: „Poštovanje autorstva“. U ovom odeljku eksplicite je navedeno da se teškom povredom Kodeksa smatra: kopiranje fotografija iz štampanih medija i „skidanje“ (download) fotografija sa interneta bez prethodnog odobrenja i saglasnosti autora. U tom smislu navedeno je i sledeće:

- „Ukoliko se parafrizira tuđe autorsko delo ili istraživanje, neophodno je navesti autora, odnosno izvor;
- „Fotografije se ne mogu ustupati drugim licima, organizacijama, institucijama i medijima bez saglasnosti autora.“

Predmetnim istraživanjem je obuhvaćeno i poštovanje, Kodeksom propisanih, pravila o navođenju izvora preuzetih fotografija. Istraživanje je zasnovano na dvema odredbama, koje će preciznije ukazati na stepen poštovanja pravila i etičkih principa dobre novinarske prakse.

1. Odredba: *Mediji i novinari poštuju i primenjuju važeće zakonodavstvo o zaštiti autorskih prava. Kada se dobije dopuštenje za reprodukciju iz drugog izvora, to se čini uz uvažavanje autora i uz navođenje izvora.*

2. Odredba: *Novinar neće, kao svoje, potpisivati tekstove, crteže, ilustracije, fotografije, video i zvučne zapise drugih autora.*

6. Metodološki okvir istraživanja

6.1. Predmet i cilj istraživanja

Predmeti datog istraživanja, bili su dva štampana medija, odnosno foto-

³⁶ Krivični zakonik Republike Srbije u elektronskoj formi dostupan je na sledećem linku: http://www.paragraf.rs/propisi/krivicni_zakonik.html Pristupljeno: januara 2017.

³⁷ Član 198 KZ.

³⁸ Član 199 KZ.

³⁹ Član 200 KZ.

⁴⁰ Dostupno na linku: http://www.savetzastampu.rs/doc/Kodeks_novinarar_Srbije.pdf Pristupljeno januara 2017.

materijal objavljen u dnevnim listovima „Blic“ i „Politika“ i žalbeni postupci Saveta za štampu, koji su analizirani u periodu od januara 2016. do januara 2017. godine.

Istraživanje je trebalo da ukaže na pojedine aspekte poštovanja principa autorskog prava, Zakona o autorskom i srodnim pravima i Kodeksa propisanih pravila navođenja izvora. I Savet za štampu RS je bio predmet istraživanja, posredstvom analize procesuiranih žalbenih postupaka, kao i analize rešenih i nerešenih žalbi u domenu zaštite autorstva, u datom periodu.

Istraživačke pretpostavke i potencijalni doprinos istraživanja

1. Dnevni list „Politika“, kao medij sa tradicijom i formiranim standardima, u značajnijoj meri će poštovati Zakon o autorskom i srodnim pravima, odnosno Kodeks propisanih pravila o poštovanju izvora fotografija od dnevnog lista „Blic“.

2. Savet za štampu RS jeste funkcionalno samoregulatorno novinarsko telo u žalbenim postupcima koji su pokrenuti zbog povrede odredaba Kodeksa novinara.

3. Savet za štampu RS, nedovoljno je funkcionalno samoregulatorno novinarsko telo u žalbenim postupcima koji su pokrenuti zbog povrede autorskog prava.

Kontrolna hipoteza: *Da li napredna tehnologija masovne komunikacije i rapidan protok informacija, nagoveštavaju kraj prava intelektualne svojine?*

Pojam intelektualne svojine, dugo je bio nepoznanica. Razloge treba tražiti i u nedovoljno izgrađenom fondu naučnog saznanja predmetnih užih naučnih oblasti. Malobrojna su istraživanja i u domenu poštovanja autorskih prava u medijskoj sferi.

Metodski instrumentarijum

Metodski instrumentarijum predmetnog istraživanja zasnovan je na nekolikim dominantnim odrednicama: kvantitativno-kvalitativna analiza, kao i deskriptivni i aksiomatski metod analize foto-materijala objavljenog u medijima: „Blic“ i „Politika“. Zajednička obeležja prakse objavljivanja fotografija u dvama dnevnim listovima, istraženi su komparativnom metodom. Kvantitativno-kvalitativni, odnosno aksiomatski metod primenjeni su i u analizi žalbenih postupaka Saveta za štampu.

Mediji i Savet za štampu, u službi očuvanja i zaštite autorskog prava

Predmetna kvantitativno-kvalitativna analiza ne može oslikati problem u celosti. Rezultati istraživanja⁴¹ treba prevashodno da ukažu na uobičajenu praksu medijske scene, a naročito na tip medija koji više inklinira poštovanju Zakona o autorskom i srodnim pravima, odnosno odredbi etičkog Kodeksa novinara.

---

⁴¹ Period istraživanja: 26. decembar 2016–26. januar 2017.

Analiza dnevnog lista „Politika“

Analizom foto-materijala u štampanom izdanju dnevnog lista *Politika*, utvrđeno je da od 2.085 fotografija, u periodu od mesec dana, 30 nije bilo objavljeno u skladu sa 1. i 2. odredbom IX poglavlja Kodeksa novinara Srbije i članom 15 Zakona o autorskom i srodnim pravima.⁴²

Strukturu izvora fotografija u listu *Politika* činilo je nekoliko vrsta, a najzastupljenije su bile novinske agencije.⁴³ Značajan izvor su i foto-reporteri kao i *Politikina* foto-arhiva. Redakcija *Politike* je, neretko, koristila i društvene mreže *Fejsbuk* i *Twitter* kao izvore fotografija, pri čemu nisu navođeni konkretni profili ili stranice, već samo naziv mreže. Strukturu *Politikinih* izvora fotografija obogatili su i drugi lokalni i nacionalni elektronski i štampani mediji.⁴⁴ Web sajt *Piksabej* je takođe bio značajan izvor fotografija, kada je bilo potrebno ilustrovati tekstove u rubrikama *Kultura* i *Društvo*. Lične arhive sagovornika su zastupljene u intervjuima, člancima i izveštajima. Navod izvora fotografija, najprofesionalnije je zastupljeno u rubrici *Sport*.

Grafikon 1

Grafikon 2

⁴² Grafikon 1.

⁴³ Tanjug, Fonet, Rojters...

⁴⁴ Televizije: RTS, RTV, Prva... Portali: Južne vesti, Belami web sajt... Videti: Grafikon 2.

U uporednoj tabeli rezultata analize,⁴⁵ prikazani su: ukupan broj objavljenih fotografija u analiziranom periodu i broj nepotpisanih, odnosno fotografija bez adekvatnog navoda izvora.

TABELA 1 UPOREDNA TABELA REZULTATA

PERIOD ANALIZE 26. 12. 2016. - 26. 1. 2017.	Broj objavljenih fotografija u dnevnom listu, u periodu analize			
	POLITIKA		BLIC	
Datum objavljivanja	Ukupno	Broj nepotpisanih	Ukupno	Broj nepotpisanih
26. 12. 2016.	73	0	83	46
27. 12. 2016.	60	0	111	56
28. 12. 2016.	70	1	107	75
29. 12. 2016.	66	2	116	65
30. 12. 2016.	76	0	88	68
31. 12. 2016. - 2. 01. 2017.	95	7	145	95
3. 1. 2017.	64	0	123	78
4. 1. 2017.	81	1	93	46
5. 1. 2017.	92	4	97	44
6. 1. / 7. 1. 2017.	104	5	159	93
8. 1. 2017.	88	0	101	58
9. 1. 2017.	42	2	102	39
10. 1. 2017.	74	0	133	52
11. 1. 2017.	53	2	101	68
12. 1. 2017.	74	0	93	62
13. 1. 2017.	65	0	85	38
14. 1. 2017.	58	0	94	61
15. 1. 2017.	78	0	124	71
16. 1. 2017.	75	0	85	49
17. 1. 2017.	73	1	119	68
18. 1. 2017.	76	1	121	80
19. 1. 2017.	68	0	106	52
20. 1. 2017.	73	0	124	63
21. 1. 2017.	57	2	91	85
22. 1. 2017.	77	0	118	67
23. 1. 2017.	70	1	99	58
24. 1. 2017.	62	0	121	64
25. 1. 2017.	64	0	110	65
26. 1. 2017.	77	1	102	71
Ukupno za period analize	2085	30	3151	1837

U broju od 28. decembra 2016. godine, objavljeno je 70 fotografija. Izvor nije naveden u tekstu: „Robot u Južnoj Koreji hoda kao čovek“. Dan kasnije su se pojavile dve fotografije bez citiranja izvora, u pozorišnoj kritici „Salonska tragedija osvete“ i u rubrici *Srbija*, u tekstu „Dvadeset evra za večeru i još po pet za 'čorbu'“. Iako je 30. decembra, objavljeno 77 fotografija, samo jedan izvor nije preciziran.

⁴⁵ Uporedna tabela rezultata analize u periodu od 26. 12. 2016–26. 1. 2017, str. 14, 15.

U rubrici *Sport*, u tekstu „Srpski grumen zlata u Denveru ponovo zasijao“, za izvor je bila navedena društvena mreža *Tviter*. Izostala je konkretizacija izvora – naziv profila na *Tviteru* sa kojeg je preuzeta fotografija ili, ako je *Tviter* novinske agencije, trebalo je tako i navesti. Za period od 31. decembra 2016. do 2. januara 2017. izdat je trobroj. Objavljeno je 95 fotografija, a izvori su izostali u 7. U rubrici *Politika*, objavljene su 4 nepotpisane fotografije na kojima je premijer Srbije, u tekstu: „Tri minuta tišine u napetom danu“. Potom je na jedanaestoj strani, u rubrici *Društvo*, objavljena nepotpisana fotografija izgorele Pravoslavne crkve Svetog Save u Njujorku. Zatim, u okviru rubrike *Srbija*, objavljena je i fotografija sa navodom da nije poznato gde je snimljena. Na ovom mestu, trebalo je navesti izvor fotografije, bilo da je reč o ličnoj ili institucionalnoj arhivi. Četvrta nepotpisana fotografija toga dana, objavljena je u rubrici *Beogradska hronika*, u tekstu „Trinaesto prase“. Od 81 fotografije objavljene 4. januara, jedna je fotografija ostala bez izvora, u tekstu „Sa štrumfovima po celom svetu“. U broju, od 5. januara, od 92 fotografije, 4 su objavljene bez navoda izvora. Reč je o tekstu: „Za Sokobanju privatizacija nije lekovita“, u rubrici *Društvo*. U vreme Božićnih praznika, u dvobroju, od 104 fotografije, pet je bilo nepotpisano. U rubrici *Beogradska hronika*, u tekstu „Kraljica Natalija darovala orman dvorskoj dami“, za dve fotografije kraljice Natalije i kralja Milana, izvori nisu bili navedeni. U rubrici *Sport*, na 24. strani, u tekstu „Oduvek sam imala takmičarski duh“, tri fotografije nisu imale navod izvora. Međutim, iako je četvrta fotografija u okviru ovog teksta potpisana kao: foto Rojters/Darko Ćirkov, nije poznato da li su i ostale fotografije vlasništvo istog autora. U broju od 9. januara, objavljeno je najmanje fotografija, svega 42. Izvor je izostao u dve. U rubrici *Društvo*, u tekstu: „Skraćene procedure za puštanje lekova u promet“, fotografija direktora ALIMS,⁴⁶ nije imala izvor. Fotografija bez navoda izvora, objavljena je i u rubrici *Beogradska hronika*, u tekstu „U Beograd na odmor i rasonodu“. Iako je izvor vesti novinska agencija Tanjug, izvor fotografije nije naveden, tako da ostaje nejasno da li je izvor fotografije ista novinska agencija. U broju od 11. januara, od 53 objavljene fotografije, za dve nije naveden izvor. U rubrici *Događaji dana*, u tekstu „Vučić: Obezbedićemo najbolje uslove za indijske kompanije“, objavljena je nepotpisana fotografija premijera Srbije i Indije. Još jedna nepotpisana fotografija toga dana, bila je štampana u rubrici *Društvo*, u tekstu „Kardiološki bolesnici ne smeju ni do prodavnice“. U broju izdatom 17. januara, od 73 fotografije, jedna je objavljena bez izvora. Reč je o fotografiji predsednika „Alko grupe“. Broj od 18. januara ilustrovalo je 76 fotografija. U rubrici *Beograd*, u tekstu „Život u napuštenim hangarima – izbor, a ne nužda“, objavljena je jedna nepotpisana fotografija na kojoj su ministri Srbije i gradonačelnik Beograda sa izbeglicama. Broj objavljen 21. januara, imao je 57 fotografija. U rubrici *Društvo*, u tekstu „Kraljevska banja čuva turističku krunu“, objavljene su dve nepotpisane fotografije. U izdanju od 23. januara od 70 fotografija, samo jedna je bila bez navoda izvora, u rubrici *Šarena strana*, u tekstu „Tanjiri sa likom operске dive“. Poslednji analizirani broj, objavljen je 26. januara. Štampano je 77 fotografija, a u rubrici *Beograd*, u tekstu „Stambeno-poslovni kompleks u tri

⁴⁶ Agencija za lekove i medicinska sredstva Srbije.

kule u ulici Kneza Miloša“, objavljena je fotografija projekta „Skajlajn Beograd“, za koju nije bio naveden izvor.

Analiza dnevnog lista „Blic“

Analiza štampanog izdanja dnevnog lista *Blic*, pokazuje da od 3.151 objavljene fotografije čak 1.837, odnosno 58,3% nije objavljeno u skladu sa 1. i 2. odredbom IX poglavlja Kodeksa novinara Srbije i članom 15. Zakona o autorskom i srodnom pravu.⁴⁷

Strukturu izvora fotografija u listu *Blic*, kao i u *Politici*, činilo je nekoliko vrsta izvora, a najzastupljeniji su bili novinske agencije: *Tanjug*, *Rojters*, *AFP*⁴⁸, *AP*⁴⁹. Foto-reporteri, kao i kod *Politike*, bili su na drugom mestu, dok je redakcija *Blica*, za razliku od *Politike*, manje koristila sopstvenu arhivu fotografija. Upečatljivo je i to što je u *Blicu* veoma malo, kao izvor, navođena lična arhiva sagovornika, iako je bilo očigledno da je reč o privatnim fotografijama, što bi moglo biti predmet žalbe ili tužbe. Ipak, najzuspjeniji izvori fotografija se podudaraju u oba lista.⁵⁰

Redakcija *Blica* je u manjoj meri koristila društvene mreže *Fejsbuk* i *Twitter* kao izvore fotografija. Za razliku od *Politike*, koja se drži dobre novinarske prakse da potpisuje fotografije i na naslovnoj strani, redakcija *Blica* je to polovično činila. *Politika*, kao izvor fotografija, koristi web-sajt *Piksabej* na koji je pretplaćena, a *Blic* web-sajtove *Profimedia* i *Shutterstock*. Dok je *Politika* koristila web-sajt *Piksabej* kako bi ilustrovala samo tekstove određenih rubrika, web-sajt *Profimedia* je *Blicu* zamenio foto-reportere, jer su tekstovi većine rubrika, od hronike do sporta, bili ilustrovani fotografijama ovog foto-sajta⁵¹. Za razliku od *Politikine* prakse prenosa i potpisa fotografija iz drugih medija, redakcija *Blica* se gotovo nikada ne služi fotografijama kolega iz drugih medija. Dok je *Politikina* redakcija najviše poštovala i najprofesionalnije postupala sa fotografijama iz rubrike Sport, redakcija *Blica* je fotografije iz ove rubrike delimično potpisivala, uostalom, kao i fotografije iz drugih rubrika.

Dok su u *Politici* i najsitnije fotografije evropskih i srpskih političara i drugih sagovornika bile potpisivane, u *Blicu* je samo nekoliko ovakvih fotografija potpisano. Takođe, na pojedinim fotografijama, izvor je štampan jedva приметnim fontom, a ponegde je izvor štampan u okviru fotografije, istim koloritom fotografije. U oba slučaja, izvor je bilo vrlo teško uočiti. Loša praksa *Blica* je i to što fotografije, u tekstovima rubrike *Hronika*, uopšte nisu bile potpisivane. Takođe, u pojedinim tekstovima sa više fotografija, bila je potpisana samo jedna fotografija, dok za ostale čitalac ne može znati da li su vlasništvo nekog drugog foto-reportera.

⁴⁷ Grafikon 3.

⁴⁸ Agence France-Presse.

⁴⁹ Associated Press.

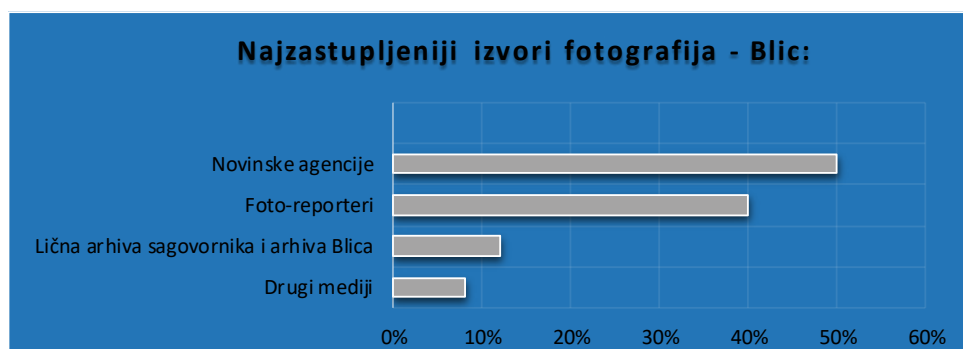
⁵⁰ Grafikon 4.

⁵¹ Foto-banke.

Grafikon 3

Grafikon 4

U uporednoj tabeli rezultata analize⁵² prikazan je ukupan i broj nepotpisanih fotografija, a prema analizi u datom periodu istraživanja, u dnevnom listu *Blic*. Sa svega 1,44% nepotpisanih izvora fotografija, *Politika*, u predmetnoj komparativnoj analizi, ubedljivo trijumfuje nad listom *Blic*, čiji je procenat nenavedenih izvora fotografija čak 58,3.

Predmetna kvantitativno-kvalitativna analiza, obistinjuje pretpostavku istraživača. Mediji sa bogatijom tradicijom poseduju izgrađen sistem standarda i lakše poštuju uzanse Kodeksa, kao i pozitivno-pravne norme koje bliže regulišu datu oblast. I zaista, u dnevnom listu *Politika*, Zakon o autorskom i srodnim pravima, kao i kodeksom propisane norme o poštovanju izvora fotografija, neuporedivo su više poštovane, no što je to slučaj u dnevnom listu „Blic“.

Analiza žalbenih postupaka Saveta za štampu

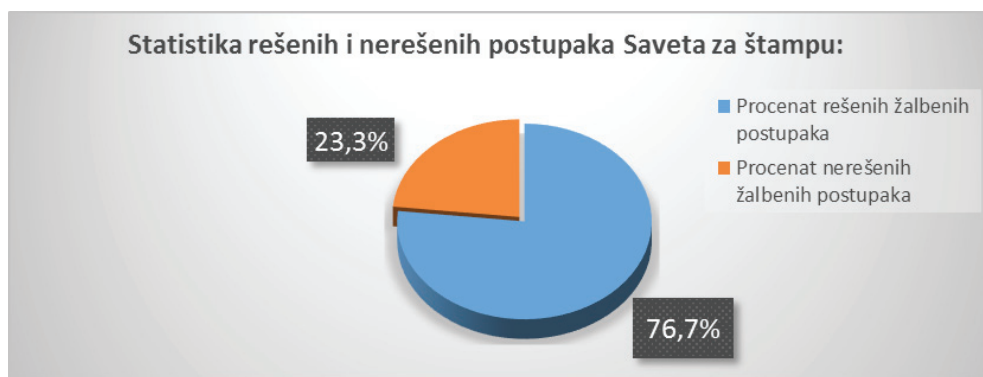
Analiza žalbenih postupaka Saveta za štampu RS, urađena je kvalitativnom metodom, u periodu od januara 2016. do januara 2017. godine.

Najveći broj žalbi medijskih kuća, građana, političara, vladinih institucija i nevladinih organizacija, odnosio se na povrede Kodeksa novinara Srbije u domenu

⁵² Uporedna tabela rezultata analize u periodu od 26. 12. 2016. do 26. 1. 2017. Strana 14, 15.

Poglavlja V⁵³. Ovaj set odredaba se odnosi na prećutkivanje činjenica koje značajno utiču na stav javnosti. Značajan je i broj žalbi iz domena Poglavlja VII⁵⁴, kojima je regulisana obaveza novinara da poštuju pravo na privatnost, dostojanstvo i integritet ljudi o kojima izveštavaju, kao i domena Poglavlja VIII⁵⁵, prema kojem je novinar dužan da koristi samo časna sredstva u postupku prikupljanja podataka, odnosno informacija, fotografija, audio-zapisa, video-zapisa i dokumenata.

Od 90 analiziranih žalbi u proteklih godinu dana, 66 žalbi je bilo rešeno, dok 20 žalbi nije imalo uspešan epilog.⁵⁶ Od četiri žalbe, podnosioci su odustali, za 12 je postojao dogovor tužene strane i podnosioca, dok je 48 bilo rešeno u korist podnosioca tužbe, a 6 konstatacijom da nije prekršen etički Kodeks novinara. Od 20 nerešenih žalbi, u tri slučaja je podneta nova žalba, a u 17 slučajeva, komisija nije uspela da usaglasi odluku. Četiri podnosioca je odustalo od žalbe, tako da nisu ni razmatrane.

Grafikon 5

Analizom žalbenih postupaka Saveta za štampu, u periodu od godinu dana, proverena je i druga pretpostavka: *Savet za štampu jeste efikasno samoregulatorno novinarsko telo u rešavanju žalbi koje se odnose na kršenje odredaba svih poglavlja Kodeksa novinara*. Potvrda pretpostavke se ne odnosi na činjenicu da odluke *Saveta za štampu*, praktično i nisu obavezujuće. Tu je reč o sistemskom rešenju koje nedostaje i nije predmet ovog istraživanja.

Prvu žalbu Savetu za štampu zbog kršenja autorskih prava u 2017. godini, podneo je niški onlajn medij. U žalbi: „Južne vesti protiv portala Kraljevo online“⁵⁷ iz niškog portala su se žalili zbog preuzimanja serijala „Moje pravo“ bez dozvole

⁵³ Novinarska pažnja.

⁵⁴ Poštovanje privatnosti.

⁵⁵ Korišćenje časnih sredstava.

⁵⁶ Grafikon 5, strana 18.

⁵⁷ Dostupno na linku: <http://www.savetzastampu.rs/latinica/zalbeni-postupci/4095> Pristupljeno januara 2017.

autora. U trenutku istraživanja, ovaj slučaj je imao status „Nova žalba“, što znači da nije bio rešen, odnosno da je uložena nova žalba.

U žalbi od 22. juna 2016. godine: „Lomović protiv *Glasa Zapadne Srbije*“⁵⁸, podnosilac je bio dopisnik *Politike* iz Gornjeg Milanovca, a Portal je optužen zbog prenosa autorskog teksta uz nepravilno navođenje izvora i bez potpisa autora. Žalba je rešena dogovorom.

Treća procesuirana žalba: „Branko Žujović protiv dnevnog lista Kurir“⁵⁹, odnosila se na neovlašćeno preuzimanje fotografije sa privatnog *Fejsbuk* profila i takođe je rešena dogovorom.

Četvrta žalba koja se odnosila na povredu autorstva, bila je dostavljena Savetu za štampu 24. aprila 2016. U žalbi: „Novosadska novinarska škola i Udruženje građana 'Otvorena ruka' protiv portala Sandžak PRESS“⁶⁰. Savet za štampu je utvrdio da postoji prekršaj novinarskog Kodeksa, jer je portal *Sandžak PRESS* preneo fotografiju u drugačijem kontekstu od izvornog i tako prekršio 5. tačku Odeljka IX⁶¹, prema kojem arhivska fotografija mora da bude označena na odgovarajući način.

Predmet žalbe Savetu za štampu bila je i fotografija koju su *Narodne novine*, bez navoda izvora preuzele od portala *Južne vesti*. Žalba: „Južne vesti protiv lista Narodne novine II“⁶² zaključena je tako što je navedeno da je podnosilac žalbe odustao od daljeg gonjenja.

I predmet šeste žalbe je bila fotografija koju neovlašćeno preuzima redakcija *Narodnih novina* sa sajta *Južne vesti*. I u ovoj žalbi⁶³ *Južne vesti* odustaju od gonjenja.

Sedma žalba bila je dostavljena Savetu za štampu 21. januara 2016. godine,

⁵⁸ Dostupno na linku: <http://www.savetzastampu.rs/latinica/zalbeni-postupci/3720>. Pristupljeno januara 2017.

⁵⁹ Dostupno na linku: <http://www.savetzastampu.rs/latinica/zalbeni-postupci/3638>. Pristupljeno januara 2017.

⁶⁰ Dostupno na linku: <http://www.savetzastampu.rs/latinica/zalbeni-postupci/3627>. Pristupljeno januara 2017.

⁶¹ Poštovanje autorstva.

⁶² Dostupno na linku: <http://www.savetzastampu.rs/latinica/zalbeni-postupci/3313>. Pristupljeno januara 2017.

⁶³ Dostupno na linku: <http://www.savetzastampu.rs/latinica/zalbeni-postupci/3321>. Pristupljeno januara 2017.

pod naslovom „Pištaljka protiv dnevnog lista Kurir“⁶⁴. Portal *Pištaljka*, optužio je list *Kurir* za prenošenje teksta bez navedenog izvora, jer su i naslov i tekst u potpunosti bili identični onom koji je bio štampan u *Kuriru*. Prema Statutu Saveta za štampu i Poslovniku o radu komisije u žalbenom postupku, neophodno je da osmočlana komisija donese jednoglasnu odluku. U ovom je slučaju šest članova komisije glasalo da *Kurir* nije prekršio Kodeks novinara, a dva da jeste. Konačan ishod, odnosno status žalbe, bio je: *Komisija nije uspjela da usaglasi odluku*.

Analiza žalbenih postupaka potvrđuje da je od 90 podnetih žalbi samo sedam ukazivalo na povredu IX poglavlja Kodeksa novinara Srbije⁶⁵. Pritom su tri žalbena postupka uspešno rešena, dva nisu, a u dva slučaja je podnosilac žalbe odustao od gonjenja. Predočene činjenice upućuju na zaključak da je treća hipoteza: *Savet za štampu nije efikasno samoregulatorno novinarsko telo u postupku rešavanja žalbi podnetih zbog povrede autorskog prava*, opovrgnuta.

Završna razmatranja

Duhovno je stvaralaštvo oblik svesti koji čoveka čini civilizovanim bićem. Književnost i novinarstvo, ključne su intelektualne oblasti za samospoznaju i razvoj čovekov. I ne toliko davno, sasvim je uobičajeno bilo da se umni ljudi, kadri za književnu reč, bez imalo stida, ozbiljno bave i novinarstvom. Defo, Hemingvej, Markes, Andrić, Petrović, Radović, Antić, Crnjanski... U znaku neodvojivosti novinarstva od književnosti, bar onog negdašnjeg, novinski članak nimalo slučajno i danas pripada istoj grupi autorskih prava, kao i književno delo. Možda je upravo to nepogrešivo merilo kvaliteta žurnalskog postignuća. Ako javna reč nije nalik književnoj, ako namera nije čast, a etalon istina, onda samo zabludeli pominjemo, za društveni razvoj važnu reč – novinarstvo.⁶⁶

Pretpostavka da će redakcija dnevnog lista sa najbogatijom tradicijom, poštovati autorsko pravo i odredbe etičkog Kodeksa novinara, u značajnijem obimu u odnosu na najčitaniji dnevni list u Srbiji, pokazala se tačnom. Sa 1,44% nepotpisanih fotografija u periodu analize, *Politikina* redakcija ukazala je poštovanje autorima fotografija i kolegama foto-reporterima. S druge strane, analiza *Blica* ukazuje na sasvim drugačiji sistem vrednosti. Sa 58,3% nepotpisanih fotografija, za redakciju ovog tiražnog lista, konstatujemo zabrinjavajuće nepoštovanje Kodeksa novinara Srbije i Zakona o autorskom i srodnim pravima. Zabrinjava i podatak da je 21. januara, od 91 objavljene fotografije u *Blicu*, samo šest bilo potpisano. Veoma je interesantno to što iako u značajnoj meri ne poštuje autorsko pravo prilikom navođenja izvora fotografija, zanemarljiv je broj pritužbi na račun ovog lista, u periodu analize, pristigao na adresu Saveta za štampu.

⁶⁴ Dostupno na linku: <http://www.savetzastampu.rs/latinica/zalbeni-postupci/3391> Pristupljeno januara 2017.

⁶⁵ Poštovanje autorstva.

⁶⁶ Radović V., *Reforma javnog informisanja u e-okruženju*, Institut za političke studije, Beograd, 2006.

Podatci RZS⁶⁷, prema kojima je, u poslednjih devet godina, broj deponovanih autorskih dela i predmeta srodnih prava trostruko opao, izazivaju zebnju za opstanak prava intelektualne svojine. I kada je reč o zaštiti intelektualnih pseudotvorenina, predmetno istraživanje ukazuje na mali broj žalbi na povredu autorskih prava. U periodu analize, na adresu Saveta za štampu RS, stiglo je svega sedam žalbi u kojima je predmet kršenje poglavlja novinarskog Kodeksa koji se odnosi na poštovanje autorstva.

Ono što je železnica bila u XIX veku, električna energija ili auto-put u XX, u XXI su to, van svake sumnje, informaciono-komunikacione magistrale. Govorimo o „putnoj infrastrukturi“ savremenosti, kojom intelektualna dobra hrane društvo osnovnim gradivnim elementom znanja – informacijom. Pritom je čoveku današnjice neophodna sposobnost: pristupa, analize, procene i prenosa informacije u svim formama... Time smo i bazično odredili pojam medijske, kao jednog od oblika pismenosti.⁶⁸

Za društveni razvoj svaka je vrsta pismenosti po jedan novi oblik svesti.

Čini li nas duhovno stvaralaštvo, zaista, svesnim, civilizovanim bićima, tada je i svest o neophodnosti zaštite intelektualnih vrednosti, još jedna – nova pismenost.

Literatura

- Debre, R. (2000), *Uvod u mediologiju*, Beograd: Clio
- Dyson, E., Gilder, G., Keyworth, G., Toffler, A. (1996). *Cyberspace and the American dream: A Magna Carta for the Knowledge Age*. Information Society 12.
- Ganc, Dž., Ročester, Dž. B. (2007). *Pirati digitalnog doba*. Beograd: Clio.
- Lesig, L. (2006). *Slobodna kultura*. Beograd: JP Službeni glasnik.
- Marković, S. M. (2014). *Pravo intelektualne svojine i informaciono društvo*. Beograd: JP Službeni glasnik.
- Radović V. (2005), *Mediji i e-obrazovanje*, Institut za političke studije, Beograd.
- Radović V. (2006), *Reforma javnog informisanja u e-okruženju*, Institut za političke studije, Beograd.
- Toffler, A. (1970). *Future Shock*. New York: Random House Inc., Bantam books Inc.

Web izvori (posećeni januara 2017. godine):

<http://www.internetworldstats.com>

<https://monoskop.org>

<https://autorskaagencija.com>

<http://www.zis.gov.rs>

⁶⁷ Republički zavod za statistiku

⁶⁸ Radović V., *Mediji i e-obrazovanje*, Institut za političke studije, Beograd, 2005.

<http://www.paragraf.rs>

<http://eupregovori.bos.rs>

<http://www.savetzastampu.rs>

TITLE OF WORK: MASS MEDIA COMMUNICATION AND PROTECT OF INTELLECTUAL PROPERTY

In the time of hyperproduction of intellectual goods, in which utilitarian theory dominates, economical reason for genesis and the existence of rights intellectual property rights is prominent. In informational society caught in the „information avalanche” in which communication channels are clotted with infotainment journalism, the question of protecting intellectual goods has been actualised and a new type of capital has been created – the information capital. As the idea of intellectual property had been unknown for a long period of time, especially in the media world, it’s essential that this complex subject get adequate academic attention and that the light be shed on it from the media aspect as well. According to the Copyright laws of Republic of Serbia, written works such as newspaper articles and works of photography are considered authorial works. Given that the Copyrights have developed and broadened thanks to the innovations in the information-communication field, and that Copyright begins at the moment where the press is invented, this thesis offers a theoretical outline for understanding this complex matter. It contains two objects of research. One deals with two daily Serbian papers: „Politika” and „Blic”, in which quoting of the published photography sources has been analysed. The other is legal complaints of the Press Council, with the aim to determine effectiveness of this journalist body when it comes to respecting authorship and the rules of the Journalist Code in Serbia.

Key words: *mass media, intellectual property, copyright law, photographs, information capital*